

Szöllősy Vágó László

A PUSZTÁK ZENÉJÉTŐL A KONCERTPÓDIUMIG

VILLANÁSOK SZABADKA ZENEI MÚLTJÁBÓL ÉS JELENÉBŐL

Ezen a tájon, ahol a homok a feketefölddel ölelkezik, ahol a Telecska dombvidéke szelíden simul bele a lapályba, emberemlékezet óta számtalan féle dal száll, muzsika szól: arató, szüreti és egyéb munkadalok adnak ritmust és kitartást a mozdulatoknak, siratóénekek búcsúztatják a halottakat, csárdások és kólók feszes ütemére dobban a lakodalmak, cécók, házibálak közönségének lába, időszerű és régmúlt események és személyek elevenednek meg a fonók és prélók balladáiban, dalaiban... Mindehhez népünk lantja a citera adja a kísérőzenét, a duda-gajda meg a tambura, vagy a hangszerek őse (ősök hangszere), a furulya. Ez az, amit bizton állíthatunk, mert a legújabb népzenei kutatások eredményeként új életre keltek a fakuló emlékek.

Sokkal kevesebbet tudunk szűkebb pátriánk műzenéjéről — legalábbis ami a múltat illeti; inkább csak feltételezhetjük, hogy a város földesura, enyingi Török Bálint udvarában a síposok, kobzosok, lantosok, nyírettyűsök ugyanazt a zenét játszották, az igricek regősök ugyanazokat a dalokat énekelték, mint ez idő tájt mindenütt, ország- és Európa-szerte, míg a török hódoltság másfél évszázadra véget nem vetett a zenének. A török kiűzése, az újraterelítés után lassan kibontakozó városiasodás — a határörvidék történelmi-társadalmi-gazdasági zűrzavarai által megmagasztva és megzavarva — csak a XVIII. század végére teremtette meg a feltételeket amilyen-olyan zenei élet kialakulására.

Szabadka zenei életének múltja, szűkebb világunk zenekultúrájának története mégis (vagy talán éppen ezért) csupán a kis helyi lapok, közlönyök, vagy — töredékesen — a fővárosi zenei folyóiratok hasábjain élt. Így volt, csak így lehetett, mert a nagy kulturális központoktól távol eső városok valamiről mindig lekéstek. A közbeeső évfordulók ugyan alkalmat nyújtottak arra, hogy az írók, zenekritikusok megemlékezzenek koruk kiemelkedő zenei egyéniségeiről, de átfogó képet életükről (Szabadkához fűződő), munkásságukról csak valahol a századfordulótól errefelé megjelent kiadványok között találhatunk. Voltak lelkes zenekedvelők és zenetörténészek, akik egy-egy portrét megrajzoltak, de egészen

a közelmúltig egyetlen olyan mű sem született, amely Szabadka zenei életének történetét zenetörténeti igénnyel — bár csak körvonalaiiban is — megrajzolta volna.¹ Ez utóbbiak sorából kettő méltó a kiemelésre: Pálinkás József zeneiskola-története (mely azonban második évtizede kéziratban vár kiadóra)² és Kenyeres Kovács Márta Arnold György, Gaál Ferenc és Lányi Ernő életét és alkotói opusát feldolgozó munkája,³ amelyek minden későbbi kutatás kiindulópontjául és legfőbb kútforrásjául szolgálhatnak — mint ahogy e sorok szerzője is a legtöbbet belőlük merített.

Szabadka városképe a XVIII. század végén nem nyújt valami festői látványt: a város nagy kiterjedésű falura emlékeztet, annál is inkább, mivel lakosságának legnagyobb része még mindig csaknem kizárólag mezőgazdaságból él. A monoton falusias élet hétköznapijaiba — nincs okunk vitába szállni Kenyeres Kovács Mártával — csak a lakodalmak, keresztelők, a fonóban való összejövetelek, a kocsmák előtt rendezett táncmulatságok visznek színt és változatosságot. A magyarok hangszeres kíséret nélkül énekelnek és táncolnak, vagy citera, később cigányzene kíséretével, a szláv lakosság tambura- vagy gajdakísérettel. Ezek az események éltetik a népdalt, ezek adnak alkalmat arra, hogy a város több nemzetiségű lakossága saját népdalait, népzenejét élvezze, továbbadja. Mert az 1780 óta itt vendégszereplő német színtársulatok csak a német szellemet, a német zenét terjesztik, és a Teréz-templom kántorai is — egyébként képzett muzsikusként — a templomi kórusokkal csak a latin nyelvű egyházi műveket énekelgetik, az iskolában pedig (mert az ő tisztük az iskolai zeneoktatás is) a szintén latin nyelvű vallásos művek mellett német dalocskákat, illetve saját dalaikat tanítják.

Ki tudja, meddig tátongott volna óriási szakadék e néhány művelt zenész és a város (úri és nem úri) lakosságának zenekultúrája között, ha a századfordulón — 1800 tavaszán — Szabadkára nem kerül egy ambiciózus, fiatal (akkor még alig 19 éves) karmester, Arnold György: ő volt az, aki fél évszázados munkásságával a szó szoros értelmében megalapozta városunk zenekultúráját. Zeneiskola-alapítási és zenekaralakítási törekvései mellett — amiről még szó lesz — egyedülálló és korát megelőző jelentőségű zeneszerzői—feldolgozó munkásságával írta be nevét Szabadka (és nem csupán Szabadka!) zenetörténetébe. Ebben a munkásságában kiemelkedő helyet foglalnak el magyar népzenei motívumokkal átszótt világi, sőt egyházi művei. De ezen túlmenően: 1819-ben Eszéken jelenik meg bunyevác énekeskönyve — „Pismenik iliti skupljenje pisama razlicsitih za nadiljne, svetacsne i ostale dneve priko godine podobnih, za vechu slavu boxju i kriposti duhovne naroda Iliricskoga ucsinjeno po Gjuro Arnoldu u slob. kralj. varoshi M. Theresiopolitanskoj froglavite cerkve sv. Therezie kora upravitelju. U Osiku slov. Mart. Alois. Divalt. 1819. 8° 202. str”. (Énekeskönyv vagyis írott gyűjteménye a különböző vasárnapokra, ünnepekre és az év folyamán egyéb hasonló napokra, az Isten nagyobb dicsőségére és az illír nemzet lelki épülésére megszerkesztette Arnold György, M. Theresiopolis sz. kir.

város Szt. Teréz főtemplomának karmestere. Eszéken, Divalt M. A. be-
tűivel. 1819. 8 rétet 202 lap.) — az első nyomtatásban megjelent bunye-
vác énekeskönyv, méltán nevezi tehát Arnoldot Sulhóf József a bunye-
vác kulturális fejlődés egyik alapvetőjének is.⁴ Az 1830-as években ösz-
szeállít egy magyar nyelvű egyházi énekgyűjteményt is („Valódi Éneklő
Magyar- és Erdélyország kántorai számára”), és jóllehet D’Isoz Kálmán
szerint a gyűjtemény énekei „igen egyszerű, sőt lapos feldolgozásúak:
szerzőjük az egyszerűség kedvéért még az összhangosítás szabályaival
sem törődik”,⁵ valamivel később megállapítja, hogy „nem műveinek bel-
ső tulajdonságai őrzik meg szerzőjük emlékét, hanem az, hogy ő akkor,
abban az időben volt zenénk fáradhatatlan harcosa, s tegyük hozzá,
a dalmű, az énekes játék művelője, amikor e téren a kezdet kezdetén
állottunk.”⁶

Zenei jelenkorunk megalapozása — mint arra korábban már utaltam
— a XIX. században kezdődött. Ismerkedjünk meg közelebbről azok-
kal az eseményekkel, amelyek a későbbi — mai — zenei életre meg-
határozó befolyással bírtak!

A századforduló idején Szabadkának egyetlen zenei együttese a Te-
rész-templom kis létszámú férfikara volt. 1803-ban engedélyezi a városi
tanács a kórus mellé öt (!) zenész szerződtetését. Nem igényel túl nagy
fantáziát elképzelni, mit lehetett kezdeni egy ilyen kis létszámú appa-
rátussal, ezért Arnold szívósan küzd tovább egy komoly városi zenekar
létesítésének engedélyezéséért. Ehhez mindenekelőtt zeneiskolára volna
szükség. Arnold javasolja is a városi tanácsnak zeneiskola alapítását,
javaslatát elvben el is fogadják, de megvalósítására csak 65 évvel ké-
sőbb kerül sor. A fiatal, ambíciózus karnagy szerencsére nem ismer le-
hetetlent: tizenkét tehetséges gyerekekkel kezd a saját szakállára (ma azt
mondanánk: társadalmi munkában) foglalkozni, és néhány évvel ké-
sőbb koncertpódiumra viszi őket; 1809 az első nyilvános hangverseny
éve Szabadka történetében. További öt év és további hangversenyek
után, 1814-től kezdve kap a várostól anyagi támogatást ez az „ilegá-
lis zeneiskola”, mely a mai szabadkai Zeneiskola őse, éppúgy, mint
ahogy az Arnold nevelte növendékek zenekarában a mai filharmónia
ősét tisztelhetjük.

Szabadka azonban a lassú változások városa: „akiben pislákolat va-
lami tehetség, azt is lehúzta a szellemi közöny, a folytonos mulatozás
kikezdte, paralizálta az alkotókedvet.”⁷ Zeneiskolája ugyan már van
a közel száz éve szabad királyi város státussal büszkélkedő Szabadká-
nak — azt 1868-ban (Petar Stojković orvos javaslatára!) alapították —,
de rendes városi zenekar alapítását, a templomi zenekar helyett, negy-
ven évvel később, Lányi Ernő tudja csak kiharcolni. Az is jellemző,
hogy a zeneiskola első igazgatójává nem zenészt, hanem Frankl István
gimnáziumi igazgatót nevezték ki. A zeneiskola két (ének- és vonóstan-
szakkal) indult; 1875-ben nyílik meg a fúvós tagozat. A tanulmányi idő
egyéves előkészítő zeneelméleti tanfolyamra épülő hároméves hangszer-
oktatásból állt, a zeneiskola tanárai az egyházi zenekar (általában héza-

gos zenei felkészültségű) tagjai közül kerültek ki. A zenede első akadémiai végzettségű tanára Gaál Ferenc volt, akit 1882. október 1-én neveznek ki igazgatóvá, amivel együtt jár, hogy el kellett vállalnia a Teréz-templom karnagyi állását is. (Ez a képzetlen zenészekből álló és igencsak foghíjas zenekar Szabadka egyetlen zenekara. A város tartja fenn, de egyházi zenekarnak tekintik, emellett ez az együttes látja el a színházban a zenés darabok kíséretét is.)

Gaál mindenekelőtt a zeneiskolai oktatást szeretné megreformálni: 1884-ben (ebben az évben vezették be a kötelező énekoktatást a gimnáziumban, a polgáriban és néhány elemi iskolában) szabályzati javaslatot nyújt be a városi tanácsnak. Ennek legfontosabb elemei: zongoratanaszak megnyitása, a tanulmányi idő hat évre emelése (az eddigi három helyett), valamint a zeneelméleti oktatás megerősítése. Javaslátát simán elvetik; csak a zongoratanaszak megnyitására kapja meg az elvi engedélyt, de a gyakorlatban ez is csak hat évvel később valósítható meg, mert addig a zenedének még zongorája sem volt!

Gaál, aki népszerű zeneszerző és Európa-hírű zongoraművész, nem titkolja, hogy a zeneszerzés, a hangversenyezés és a hangversenyrendezés közelebb áll szívéhez, mint a zeneiskola ügyeivel való bajlódás, az állandó szélmalomharc a városatyákkal, akik végül 1888-ban (miután azt a belügyminisztérium már előzőleg jóváhagyta) kénytelenek elfogadni Gaál zeneiskolai szabályzatát: a tanulmányi időt hat évre emelik, megnyitják a zongoratanaszakot, bevezetik a tandíj-kötelezettséget (a szegényebb sorsú diákok kisebb tandíjat fizetnek vagy tandíjmentesek, úgyszintén tandíjmentesek az ének- és fúvóstanaszak növendékei is, mert ezek iránt gyér az érdeklődés). Ezután még két jeles zenetörténeti dátum: 1889-ben megalakul a Szabadkai Dalegyesület, 1898-ban pedig az Iparosdalárda — mindkettő karnagya Gaál Ferenc, 1906-ban bekövetkezett haláláig. A városi tanács a megüresedett igazgatói állásban az akkor már országos hírű zeneszerzőt, karmestert és zenepedagógust, Lányi Ernőt hívja meg.

Lányi súlyos hiányosságokkal terhes örökséget vesz át. Szabadka zenei életének akkori állapotáról a leghűbb képet Csáth Géza festi:

„Öt szóval el lehet mondani az egész mondanivalónkat: Szabadka város zeneileg nagyon hátramaradott. Az ország harmadik városában aránylag még annyira sem vagyunk ma, mint ötven évvel ezelőtt voltunk. (...) Ellenünk vetheti valaki, hogy van itten sok muzsikáló ember, hogy a városi zeneiskola évek alatt tisztességes tudású műkedvelőket és művészeket nevelt, hogy a Szabadkai Dalegyesület is most újra virágzásnak indult! Mi erre azt feleljük, hogy ezek a tényezők teljesen függetlenek a várostól. A házi muzsika, a Dalegyesület esetleges időpontokhoz kötött hangversenyei nem elégíthetik ki azt a közönséget, amely egészben a XX. század gyermeke. A zene grand artja: a valódi nemes szimfonikus zene, az értékes törvényes egyházi muzsika itt jóformán teljesen ismeretlenek. Pedig ezt biztosítani kell. *Intézményesen kell biztosítani!*

Szabadka zenei kulturális intézményei a városi zenekar és a zeneiskola. Mind a kettő régi szervezet, régi alkotmány, amely sehogyan sem idomult a haladottabb kor haladottabb igényeihez. Nem a város szűkmar-kúságán múlt a dolog. Talán azon, hogy itten valami van a levegőben, hogy semmivel sem törődünk addig, míg égetően szükségessé nem válik. Azután megy minden. De hát zenei állapotainkon javítani éppen most vált égető szükségé. (...) Nem rendkívüli kívánság, ha mi is akarunk valamit. S ez a valami nem más, minthogy a városi zene- és énekkart, amely mai alapjában *teljességgel használhatatlan*, reformálják. Azt halljuk, hogy erre vonatkozólag egy memorandumot fog tárgyalni a közgyűlés. Ítélni fog afelett, vajon *legyen-e művészet, vagy ne legyen semmi!* Mert ha azt, ami ehhez szükséges, tehát a legkevesebbet meg nem szavazza, akkor nem lesz semmi. Ezután se. A művészet ennél a *legkevesebbnél* kezdődik. És már el kell kezdődnie. (...)

Hogy rövidesen a bajok fészkeig jussunk, hát bizony a mai zenekarban hiányzik nem kevesebb mint hat fúvós hangszer. Ilyenformán semmiféle komoly nagy művet, amely zenekarra (bár csak ún. kis zenekarra) van írva, előadni nem lehet. Ez a zenekar csak arra alkalmas, hogy a színházban az operettek zenéjét így-úgy ellássa, de éppen a fönnebbi technikai okokból semmi olyat, amit komoly művészetnek neveznek, produkálni *nem lehet képes*. A művészet ott fog kezdődni, ha a közgyűlés megszavazza a még szükséges hét-nyolc zenési állásnak felállítását, s ezzel a városi zenekarról gondoskodva lenne. (...)

A legfontosabbat már megtette a város: elhozta Teréz-templomi kar-nagynak és zeneiskolai igazgatónak Lányi Ernőt. Ha itt megáll, ez annyi, mintha egy ugart akarna fölszántatni és megmunkálni, de nem ad hozzá se kapát, se ekét. Az az évi költség-többlet (...) nem sok. Nem sok, mert az a sok pénz, amit eddig költöttek rá, annyi, mintha az ablakon dobták volna ki, mert teljesen *hiábavaló* egy olyan zene-és énekkart tartani, amellyel semmit, értsük meg: semmit se lehet kezdeni. Jogosan sürgetjük tehát ezt az ügyet (...) a *Művészet nevében*.⁸

Lányi azon fáradozik, hogy a foghíjas templomi zenekart átmenetileg műkedvelőkkel töltsse fel, hogy a zeneiskolai oktatást új alapokra helyezze és hogy a templomi zenekar helyett rendes városi zenekara legyen Szabadkának. A zeneiskola növendékeiből, Lányi baráti köréből és saját családtagjaiból kikerülő (amatőr) tagokkal felerősített zenekarral igényes műveket kezd betanítani és alig néhány hónappal később az első filharmonikus hangversenyről számolhatnak be a lapok. A zeneiskola új szabályzatán egy teljes esztendeig dolgozik. Lányi betérjesztését amelynek lényege, hogy az addigi „saját szórakozást szolgáló” muzsikálás tanítása helyett a zeneiskola célja egy magas szintű zeneoktatás és zenei káder nevelése kell legyen”, a városi tanács 1908-ban elfogadja. Talán minden eddigi sikerénél jelentősebb azonban, hogy eléri: a templomi zenekar helyett rendes városi zenekara legyen Szabadkának. A városi zenekar szervezéséről szóló szabályzatot a városi tanács 1909. szeptember 30-án fogadja el. Olyan pezsgés indul el ezzel, hogy teljesen jogos

a Budapesten megjelenő A Hét című folyóirat 1910-ben megjelent méltatása: „Csodálkozva vesszük észre, micsoda sürgés-forgás van ebben a kisvárosban. Minő kultúrlázat tudott beléje lopni Lányi Ernő, a dalköltő...”⁹ És valóban: a Filharmónia Lányi vezetésével országos hírnevet vívott ki magának, amiről legékebben szól, hogy olyan világhírű művészek is vállalják a fellépést ezzel a „vidéki” zenekarral, mint Bartók Béla és Pablo Casals — hogy csak a legnagyobbakat említsem. Századunk első évtizedének végére tehát gyakorlatilag együtt volt mindaz, ami egy gazdag, sokszínű zenei élet kibontakozásához kell — csak tudni kellett ezekkel jól sáfárkodni. Tudtak-e vajon a nagynevű elődök örökébe lépő utódok? — A válaszadáshoz változtatnunk kell eddigi módszerünkön, és a kronológia helyett külön-külön az intézmények további fejlődésének bemutatásával próbáljuk meg érzékeltetni Szabadka zenei életének jelenbe nyúló közelmúltját. Ez a módszerváltoztatás elkerülhetetlenné teszi egyes nevek és események ismétlését, de — talán nem hangzik cinizmusnak — a cél ebben az esetben is igazolja ha nem is az eszközt, de az ismétlést.

A város legrégebbi, ma is működő zenei együttese a Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesület kórusa, az 1898-ban alakult Iparosdalárda egyenes leszármazottja. Szabadkai kisiparosok, ipari munkások alapították; a kézműves általában egymagában vagy kevesedmagával dolgozik — a dalárda a kapcsolatok megteremtésének lehetőségét jelentette. Férfikarként alakult, első karnagya a zeneiskola akkori igazgatója, Mokranjac jó barátja, Gaál Ferenc volt, aki az első évtized útkereső buktatóin vezette át — kellő eréllyel és jó érzékkel — a kórust. Az első évtized végén új karnagy kerül a kórus élére, a székesfehérvári, egri és miskolci működésével hírnevet szerzett Lányi Ernő, aki a zeneiskola vezetése mellett Szabadka zenei életének úgyszólván minden rezdülésére érzékenyen reagált. Az iskolaigazgató-karnagy zeneszerzői munkásságának központi műfaja a kórusművészet; a Petőfi-, Ady-, Kosztolányi-versek megzenésítőjének vezetése alatti másfél évtized a kórusnak a műfaji felvirágzást hozta.

Túlzás volna azt állítani, hogy forradalmi eszmék fűtötték volna az Iparosdalárdát, de tagjai mindig haladó nézeteket vallottak. Amikor — az Obznana után — a munkásdalárdát felszámolták, annak tagsága az Iparosdalárdába ment át, magával vitte a munkásmozgalmi szellemet is: az Iparosdalárda vált a forradalmi gondolat zenei megszólaltatójává. A régi május elsejék emlékére csendőrszuronyok vetnek árnyékot — bizonyos ideig az Iparosdalárda nyilvános működése is szünetelt: betiltották.

A felszabadulás után három karnagy váltotta egymást a kórus élén, amely közben vegyeskarrá alakult: Kovács Kornél, Toplák István és Varga Péter, aki jelenleg is vezeti a kórust. Zenei szempontból az utóbbi négy évtizedet éppúgy az új utak keresése jellemzi, mint politikai és gazdasági fejlődésünket, aminek a kultúra (és ezen belül a muzsika) egy reflexiója. A szocrealizmustól a tudatos hagyományápolásig ível a meg-

tett út, azzal a céllal, hogy a kórus és az általa tolmáncsolt műalkotások beépüljenek mindennapjaink kultúrájába: eljutni egy olyan művészi szintre, amely előadó és hallgató számára egyaránt élményt jelent — még ha ezt a törekvést is sikerül minden esetben maradéktalanul megvalósítani. Mert az igazsághoz tartozik, hogy az egyesületre az utóbbi években-évtizedekben a szervezeti hánykolódás is jellemző: megoldatlan kérdések keserítik az együttes körül szorgoskodókat, emiatt az akkordok sem csillognak néha úgy, ahogyan csilloghatnának, ami természetesen odavezetett, hogy a kórus ma már csak árnyéka egykori önmagának.

Akárcsak az Iparosdalárda, a Szabadkai Filharmónia is bizonyos tekintetben a zeneiskola szülötte: az 1908. február 11-i filharmóniai hangversenyen fellépő zenekar tagjai többségükben a zeneiskola akkori vagy korábbi növendékei és tanárai voltak, a karmesteri pulpituson a zeneiskola akkori igazgatója, Lányi Ernő állott. Kezdetben nem volt túlon túl mozgalmas a Filharmónia tevékenysége: a tizedik hangversenyéről 1911-ben számolnak be a korabeli lapok. (Ma a zenekar egyetlen idényben ennél több hangversenyt ad.) Viszonylag kevés adatunk van az első évekről, évtizedekről, a néhány fennmaradt adatból csak következtetni tudunk a zenekar összetételére. Az viszont tény, hogy a már említett Bartók és Casals mellett további nagy művészegyéniségek koncerteznek a Filharmóniával, hogy vendégkarmesterként vezényelte a zenekart Gotovac, Vukdragović, Lhotka, Hubad és a hazai zeneművészet sok más kiváló egyénisége.

Mindez arra mutat, hogy a fejlődés folyamatos volt. A felszabadulás után megújhodott zenekarnak hatvannál több tagja volt és az idő tájt az ország egyik legjobb filharmóniai zenekaraként tartották számon; a fejlődést nem zavarták megtorpanások egészen az ötvenes évekig. Az operatársulat felszámolása, majd az ezt követő átszervezések nem tettek jó szolgálatot sem a Filharmóniának, sem Szabadka zenei élete egészének. Negyed századdal ezelőtt (az ötven éves jubileum idején) még 49 tagú zenekar állt Milan Asić karmester rendelkezésére, ez a létszám az utóbbi években alaposan megfogyatkozott. A színházi zenekar, mely huszonnégyes létszámával valamikor a Filharmónia gerincét alkotta, ma alig néhány tagot ad, kis létszámú és heterogén a vonóskar, erősen foghíjas a fúvóskar, és ha enyhíti is némileg a gondokat néhány zeneiskolai tanár és növendék közreműködése, mégis azt kell mondanunk, hogy Csáth Géza idézett megállapításai kísértetiesen ráillenek a jelenlegi helyzetre is. Csakhogy akkor egy Lányi Ernő állt a zenekar élén, aki — mint a tények tanúsítják — csodákra volt képes, ma viszont a problémák a karmesterrel kezdődnek. Milan Asić nyugdíjba vonulása, majd Ružica Rudić távozása óta a Filharmóniának nincs állandó karmestere. És állandó karmester híján honnan legyen stílusa, „egyéniisége”, távlatokban megmutatkozó folyamatossága? (Nagy kár, hogy ezt a kérdést egy nem-zenésznek kell feltennie . . .)

A Filharmónia a mostoha körülmények ellenére is kettős missziót tel-

jesít Szabadkán: évi 7—8 bemutató hangversenye (esetenként neves szólisták, hazai vagy külföldi vendégkarmesterek közreműködésével) képes arra, hogy megmozgassa a zenei közvéleményt. Ide kívánczok, hogy rendszeresen módot nyújt a legtehetségesebb zeneiskolai növendékeknek a szolisztikus fellépésre, hogy az évadzáró hangversenyek 1957 óta a zeneiskola érettségizőie vagy az akadémia végzős karmestereié; itt avatták karmesterré Berislav Skenderovićot, Ružica Rudićot, Murényi Mátyást... Nem kevésbé jelentős tevékenység a pedagógiai hangversenyek rendezése. Ez a tevékenység a jövő felé mutat, még akkor is, ha a problémák úgy felhalmozódtak, hogy már-már a Filharmónia pusztaságát veszélyeztetik. Pedig nagy tettekre is képes ez a zenekar; nem volna szabad tétlenül nézni küzdelmét az erejét meghaladó gondokkal. Nemcsak a múlt iránti tiszteletből, hanem (és még inkább) a jövő érdekében kellene cselekedni.

A szabadkai munkásművelődés jelentős eredményeként 1921-ben alakult Szabadkán a Munkásdalárda. Akkoriban erősen szervezkedtek a nemzeti alapon álló egyesületek. A Munkásdalárdában nem volt nemzetiségi kérdés: itt egyaránt szívesen látták a magyart és a horvátot, a szerbet és a németet. A tagok óriási többsége gyári vagy kisipari munkás volt, mellettük még néhány kereskedő, egy-két pedagógus — szabadkai és környékbeli magyarok, bunyevácok, szerbek és németek. A hatóságok számtalan módját találták annak, hogy megnehezítsék az egyesület munkáját: megtűrték, de nem örültek létezésének. Emiatt mondták — némi kesernyés humorral —, hogy a Munkásdalárdára jobban illene a Vándordalárda név, annyiszor volt kénytelen költözködni. 1922-ben, Lányi Ernő javaslatára vegyeskarrá alakult a kórus (Lányi Ernő volt a dalárda első karnagya); zeneiskolai tanárnők és gyári munkásnők léptek soraiba. Sajnos, nem volt hosszú életű a kórus: az Obznanát követően betiltják működését. A tagok egy része az Iparosdalárdába, más része a Népkör kórusába megy át, nemcsak dalos kedvét, hanem a mozgalom eszméjét is magával víve.

Az intézményesített zene mellett azonban mindig volt — ma is van — a városnak egy bizonyos (feltételesen nevezem így) háttér-muzsikája: az amatőr muzsikálás—éneklés. Feltételesen — mondom —, mert ez a háttérzene nemegyszer a város zenei életének vezérszólamává lépett elő. Ezt legszemléletesebben a Pro Musica Kamarakórus példázza.

A Zeneiskola centenáriuma az iskola egykori és akkori diákjaiból alkalmi kórust alakítottak, amely nem mindennapi feladatra vállalkozott (vannak, akik még emlékeznek rá): Mozart Koronázási miséjét énekelte. Az együtténeklés varázsa annyira rabul ejtett néhány embert, hogy az ünnep elmúltával sem szóródtak szét, hanem Égető Gabriella vezetésével állandó kórust alakítottak. Így született meg az alkalmi társulásból a Pro Musica Kamarakórus, mely röpké néhány év alatt hírnevet és megbecsülést vívott ki magának a hazai kórusmuzsika területén. A Krónikás, a kórus múltjában lapozgatva nevekkal, számokkal, helység- és országnevekkel találkozok: több száz fellépés hazánk minden

vidéken, amelyen mintegy másfélszázan énekeltek, Magyarország, Wales, Lengyelország, Csehszlovákia, Olaszország, Románia, Mexikó, Ausztria szerepel azon a képzeletbeli térképen, amelyre a kórus külföldi vendégszerepléseinek útvonalát rajzoltuk be. Időben sem kisebb a megtett út: a reneszánsz mesterek műveitől a kortárs zeneszerzők alkotásáig, a — még itthon is ismeretlen vagy kevésbé ismert — hazai szerzőktől az egyetemes zenetörténet legnagyobbjai műveinek megszólaltatásáig. És még egy sokat mondó adat: kamarakórusunk kerek egy évtizede működik együtt a hasonló nevű belgrádi kamarazenekarral és Đura Jakšić kar-naggyal; ennek az együttműködésnek emlékezetes hangversenyek voltak az eredményei.

Közel két évtizede járja a nagy előd, a tamburamuzsika legendás híró művelője, Tumbas Pero Hajo nyomdokait a Szabadkai Tamburazenekar is: 1976-ban alakult, zömmel a Zeneiskola tamburatanzszakának tanulóiból. (Meg kell jegyeznünk, hogy ez az egyetlen zeneiskolai tamburatanzszak az országban, tanára Lazar Malagurski pedig nemcsak növendékei, hanem pedagógiai művei által is ismertté tette nevét.) A Szabadkai Tamburazenekar különösen az utóbbi öt évben ért el kimagasló eredményeket, amelyekre idén tette fel a koronát: az eszéki országos tamburazenekari találkozón, Stipan Jaramazović vezetésével aranyplakettet kapott. Természetesen nem ez az egyetlen tamburazenekar a városban: rajtuk kívül még több művelődési egyesületben művelik ezt a hagyományos népi hangszert, így a Bunjevačko kolo, a sándori, valamint a csantavéri Bartók Béla Művelődési Egyesület is.

Ennek a vidéknek másik jellegzetes népi hangszere a citera, mely az utóbbi években reneszánszát éli. A legutóbbi Durindókon (a citerások vajdasági találkozóin) a már említett csantavéri műkedvelők mellett rendszeresen találkoztunk a Lányi Ernő Művelődési Egyesület citerásaival is, a Népkör citerazenekara és népdalkórusa pedig ennek a műfajnak egyik legjobb művelője nálunk: mint a vajdasági hagyomány-ápoló együttesek múlt évi fesztiváljának hivatalos értesítőjében olvashattuk, példamutató tevékenysége nem csupán a hagyományos citeramuzsika ápolásában merül ki, hanem új utak keresésében is megnyilvánul.

A napi- és hetilapok művelődési hírei között lapozgatva számtalan kamaragyüttes feltűnésével is találkozhatunk. Ezek rendszerint hivatásos művészek társulása révén alakulnak. Egyesek közülük tiszavirág-életűek: tevékenységük nem terjed túl egy-két fellépésen, mások üstökösként ragyognak fel, de bizonyos idő után ugyanolyan nyomtalanul tűnnek el, mint a világegyetem említett vándorai — távozásuk után érezhető az űr a város zenei életében. Így a hatvanas években országos, sőt nemzetközi hírnevet vívott ki magának a Milko Cora—Bordás Lajos zongorakettős, a hetvenes évek nagyhíró szabadkai kamaragyüttese a Régizeneegyüttes volt (Lévai Mátyás, Lévai Laura, Komjáthy Ildikó, Pavao Bašić és Mirko Molnar), volt vonósnégyesünk is — nem is egy — és fuvóstriónk, és van kamarazenekarunk is. Ha mindehhez hozzáadjuk rendszeresen és aktívan koncertező szólóművészeinket: Basch Máriát,

Kinka Ritát, Molcer Mátyást, Hényel Máriát, Komjáthy Ildikót, Misuray Erzsébetet, a Pekár Tibor és Pekár Lilla hegedűművész-házaspárt, Ivica Vlašićot, a Murényi Mátyás vezette leánykórust és a Huszár Elvira által vezényelt ifjúsági filharmonikus zenekart, tulajdonképpen elégedetteknek kellene lennünk. Hogy mégsem vagyunk azok, ennek minden bizonnyal az az oka, hogy nincsenek — vagy nagyon ritkák — azok a nagy koncertélmények, amelyeket csak átütő erejű művészi produkciók tudnak kelteni, és amelyeknek évek óta híjával vagyunk.

Méltánytalanság volna azonban — legalább általánosságban — nem szólni azokról, akik más városok, országok zenei életét gazdagítják. Ha valakinek, valami csoda folytán sikerülne egybegyűjteni mindazokat a szabadkai muzsikusokat, akik ma hazánk és a nagyvilág különböző zenei együtteseiben, szülőföldjüktől távol kénytelenek megkeresni (legkevésbé sem könnyű) kenyerüket, ez a belőlük — meg természetesen az itthoni legjobb erőkből — alakított zenekar minden bizonnyal az ország, de talán Európa egyik legjobb szimfonikus együttese lehetne. Egyikük-másikuk néha hazalátogat egy-egy hangverseny erejéig, a többségüknek csak a híre jut el hozzánk. A homokra épült városnak — úgy tűnik — mindig több volt a kiváló muzsikus, mint amennyinek kenyeret tudott (vagy akart) volna adni.

Jegyzetek

- ¹ V. ö. Kenyeres Kovács Márta: Régi nóta, híres nóta. Szabadka, 1976. — Füljegyzet
- ² Pálkás József: Muzička škola u Subotici. Kézirat
- ³ Kenyeres Kovács Márta: i. m.
- ⁴ Sulhóf József: Az elfelejtett zeneszerző, aki megalapozta Szubotica zene-kultúráját. Napló, Szabadka, 1934. július 22—23.
- ⁵ D' Isoz Kálmán: Arnold György. Budapest, 1908. 17. o.
- ⁶ idem
- ⁷ Dér Zoltán: Három tudós tanár. Újvidék, 1975.
- ⁸ Csáth Géza: Szabadka zenei állapota. Bácskai Hírlap, 1907. június 19. (idézve: Csáth Géza: Írások az élet jó és rossz dolgairól. Életjel, Szabadka, 1975. 63—65. o.)
- ⁹ A Hét, 1910. IV. 15. 21/15 (1048.) 246. (idézve Kenyeres Kovács Márta említett könyvéből)